

ОРЛОВ **Олександр Якович**

*Астроном, член-кореспондент АН СРСР,
академік АН УРСР,
заслужений діяч науки УРСР*

О.Я. Орлов народився в м. Смоленську 6 квітня 1880 р. У 1902 р. закінчив Петербурзький університет і його було залишено для підготовки до професорського звання. У 1902–1905 рр. О. Я. Орлов стажувався

за кордоном: займався питаннями небесної механіки в м. Парижі (Сорбонна) та Лундському університеті (Швеція), вивчав сейсмологію в Геттінгенському університеті (Німеччина).

У 1905–1906 рр. працював асистентом Тартуської обсерваторії, у 1906–1907 рр. стажувався в Пулковській обсерваторії, у 1907–1912 рр. — завідував сейсмічною станцією цієї обсерваторії, читав лекції в Тартуському університеті. У 1911 р. О. Я. Орлов здійснив поїздку в Йеркську обсерваторію (США) для вивчення фотографій комет.

У 1912–1920 рр. О. Я. Орлов завідував кафедрою астрономії, був директором Астрономічної обсерваторії, професором Новоросійського університету. У 1920–1934 рр. — директором Одеської державної астрономічної обсерваторії Наркомосвіти України. У цей час його було обрано членом-кореспондентом АН СРСР (1927). О. Я. Орлов ще більше поширив наукові напрямки астрономічних досліджень в м. Одесі. Довів до ладу меридіанний телескоп обсерваторії, що дало змогу розпочати великі ряди астрометричних досліджень, розпочав в Одесі низку астрономо-геодезичних вимірювань, керував працями з вивчення зсувів морського берега біля м. Одеси, нівеліровки вулиць і майданів міста.

В м. Одесі О. Я. Орлов закінчив свої дослідження з сонячно-місячних деформацій Землі і підготував до захисту дисертацію на вчений ступінь доктора астрономії. Його докторська дисертація на тему “Результати наблюдений над лунно-солнечными деформациями Земли” була блискуче захищена у 1915 р. в Петрограді.

Під час перебування О. Я. Орлова в м. Одесі під його керівництвом в Україні впроваджено великі гравіметричні роботи і в Одесі засновано гравіметричний пункт світового рівня. З 1924 р. О. Я. Орлов займався організацією Полтавської гравіметричної обсерваторії, директором якої був у 1926–1934 рр. за сумісництвом, а у 1938–1951 рр. на головній посаді. У 1934–1938 рр. працював у Державному астрономічному інституті ім. П. К. Штернберга та в Геодезичному інституті в м. Москві. У 1939–1941 рр. був директором Карпатської астрономічної обсерваторії. У 1944 р. О. Я. Орлова було призначено директором тільки що заснованої Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР під м. Києвом. Під

його керівництвом було розроблено проект обсерваторії і розпочалося її будівництво.

Основні наукові праці О. Я. Орлова присвячені вивченню припливних коливань, сили тяжіння, руху полюсів Землі, геодезії, геофізики, а також дослідженню комет. У 1915 р. він закінчив велике дослідження, яке виклав у капітальній праці “Результаты юрьевских, томских и потсдамских наблюдений над лунно-солнечными деформациями Земли”. Ще у 1912 р. його дослідження припливних деформацій Землі зіткнулись з вивченням руху полюсів Землі, утворивши комплекс задач з проблем обертального руху Землі, дослідження якого принесли О. Я. Орлову наукову славу.

Він виконав також роботи з дослідження трьохосності земного еліпсоїда, вікового руху полюсів Землі, з виявлення напівмісячних змін широти, визначення коефіцієнтів головного члена нутації по схиленню та ін. Результати його широтних досліджень оприлюднені в книзі “Служба широты” (1958). О. Я. Орлов займався також питаннями обчислення появи комети Галлея. Вивів нові, більш економічні та зручні формули для обчислення геліоцентричних координат частинок кометного хвоста, або кометної хмари. У 1961 р. були видані “Избранные труды” О. Я. Орлова (в трьох томах).

О. Я. Орлов помер у Києві 28 січня 1954 р.

Пр.:

Избр. тр.: В 3 т. / АН УССР; Редкол.: З. Н. Аксентьева (отв. ред.) и др.; Вступ. ст. З. Н. Аксентьевой. — К., 1961.

Літ.:

Федоров Е. П. А. Я. Орлов: жизнь, творчество, научное наследие // Геодинамика и астрометрия. Основания, методы, результаты. — К., 1980. — С. 7-24; Орлов А. Я. // Астрономы: Биограф. справочник. — К., 1986. — С. 329; Волянская М. Ю., Мандель О. Е. Из истории астрономии в Одессе. Начало XX века // Страницы. — Ч. 1. — С. 31-34; Волянская М. Ю., Мандель О. Е. Одесский период жизни выдающегося астронома А. Я. Орлова // Там же. — С. 41-44; Профессори Одес. (Новорос.) ун-ту. — Одеса, 2000. — Т. 3.

М. Ю. Волянська, В. Г. Каретніков